

Statsrådets meddelande till Riksdagen om ställande av statsborgen för finansieringen av det europeiska finansiella stabiliseringsinstrumentet i syfte att bevilja Irland lån

Den långvariga krisen i den irländska ekonomin och på den irländska finansmarknaden, och den därav följande ökade oron på euroområdet finansmarknad i synnerhet under de senaste veckorna, nådde sin kulmen söndagen den 21 november 2010 när den irländska regeringen beslutade att begära att den europeiska finansiella stabiliseringsmekanismen aktiveras i syfte att stabilisera läget genom lån till Irland. I denna begäran lade Irland inte ännu fram någon uppskattning av beloppet av den lånefinansiering som behövs.

Med anledning av Irlands begäran höll euroområdet finansministrar tillsammans med Förenade Kungarikets, Sveriges och Danmarks finansministrar den 21 november en telefonkonferens, som omedelbart följdes av en telefonkonferens mellan medlemmarna i Ekofinrådet. Som ett resultat av telefonkonferenserna offentliggjordes eurogruppens och Ekofinrådets gemensamma uttalande, enligt vilket ministrarna delar kommissionens och Europeiska centralbankens (ECB) åsikt om att det är motiverat att bevilja bistånd till Irland i form av lån för att säkerställa finansiell stabilitet i EU och euroområdet.

I uttalandet ansågs det också att det låneprogram som görs upp för irländska staten ska finansieras med medel ur den europeiska finansiella stabiliseringsmekanismen (EFSM) och det europeiska finansiella stabiliseringsinstrumentet (EFSI). Dessa ska dessutom möjligen kompletteras med bilaterala lån av medlemsstater utanför euroområdet. Förenade Kungarikets och Sveriges ministrar meddelade redan vid telefonkonferensen att deras regeringar är redo att överväga bilaterala lån till Irland. Man ansåg det också i princip klart att Internationella valutafonden (IMF) deltar inte bara i utarbetandet utan också i finansieringen av programmet, även om detta inte särskilt nämns i uttalandet.

I uttalandet konstaterades det vidare att genomförandet av det irländska låneprogrammet förutsätter ett starkt åtgärdsprogram som ska förhandlas fram mellan de irländska myndigheterna, kommissionen och IMF i samarbete med ECB. I uttalandet konstaterades det dessutom särskilt att saneringsprogrammet också kommer att innehålla en fond för möjliga framtida kapitalbehov inom banksektorn. Med utgångspunkt i de åtgärder som redan har genomförts inom banksektorn kommer man att besluta om ett övergripande åtgärdsprogram för att trygga banksektorns funktion. Åtgärderna kommer att inbegripa avveckling av riskkoncentrationer inom banksektorn och omstrukturering av sektorn.

Bestämmelser om statsborgen för finansieringen av EFSI finns i lagen om statsborgen för ett europeiskt finansiellt stabiliseringsinstrument (668/2010). Enligt lagens 3 § 1 mom. beviljas statsborgen separat för varje masskuldebrevslån och skuldförbindelse av annat slag eller för annat lån som det europeiska finansiella stabiliseringsinstrumentet emitterar eller upptar samt för anknytande ränte- och valutaswappar samt andra avtal eller för masskuldebrevslån och skuldförbindelser av annat slag som ingår i ett emissionsprogram och för andra skulder som ingår i ett motsvarande program samt för anknytande avtal. Statsrådets allmänna sammanträde beslutar om beviljande av statsborgen. I paragrafens 2 mom. sägs det att innan statsrådet beslutar om beviljande av statsborgen ska riksdagen ges ett meddelande i frågan.

Riksdagen godkände den 2 juli ramavtalet om EFSI, som innehåller bestämmelser om de förfaranden som ska iakttas när en stat inom euroområdet begär lånefinansiering av de andra staterna inom euroområdet, om finansieringen av det europeiska finansiella stabiliseringsinstrumentet och om de förfaranden som ska iakttas när staterna inom euroområdet ställer borgen för finansieringen av det europeiska finansiella stabiliseringsinstrumentet. De bestämmelser i avtalet som hör till området för lagstiftningen har satts i kraft genom lag 669/2010.

Den irländska bankkrisen

Utvecklingen inom banksektorn

Den strategi som ledde till den irländska bankkrisen skapades i början av 2000-talet. Valutaunionen och införandet av euron ledde till att räntenivån sjönk kraftigt på Irland. Valutan var inte heller längre behäftad med samma osäkerhet som under det irländska pundets tid. Efter att teknologibubblan sprack fanns det dessutom ett nästan obegränsat utbud av finansiering på finansmarknaden. Det gick också att finansiera i eget kapital med rätt förmånliga villkor. De nya soliditetskraven gav dessutom bankerna möjlighet att öka sina ansvarsförbindelser i fråga om lågriskobjekt, exempelvis genom att bevilja krediter för fastighets- och bostadsköp.

Statens och banksektorns strategi var att göra Irland till en stark ekonomi med fokusering på exporten och finanssektorn. Denna strategi stödde man dels genom en flexibel reglering av marknaden, dels genom låg företagsbeskattning. I fråga om finanssektorn lyckades detta väl, eftersom Irland blev ett globalt centrum för placeringsfonder där det finns ett stort antal dotterbanker och filialkontor till utländska banker. Banksektorn på Irland mätt i relation till den totala samhällsekonomin än mångdubbelt större än motsvarande förhållande t.ex. i Finland. Också de inhemska bankernas kreditgivning till den privata sektorn var för ett par år sedan ca 3,5 gånger större på Irland än vad som var fallet i Finland. I slutet av år 2008 var de irländska bankernas sammanlagda balansomslutning ca nio gånger så stor som Irlands BNP. I Finland och Sverige är förhållandet mellan bankernas sammanlagda balansomslutning och bruttonationalprodukten ca 2,2–2,3.

De irländska bankernas tillväxt grundade sig nästan uteslutande på utländsk finansiering med skuldebrev. I slutet av 2008 var bankdepositionernas andel av de totala skulderna ca 50 procent, när den i början av årtiondet ännu var 75 procent. På motsvarande sätt har utländska banker stora fordringar i Irland. Enligt statistikuppgifter från internationella regleringsbanken BIS uppgick de tyska bankernas fordringar i Irland till 114 miljarder euro, de brittiska bankernas fordringar till 108 miljarder euro och de amerikanska bankernas fordringar till 47 miljarder euro i slutet av juni. Statistiken från BIS inbegriper emellertid också de utländska bankernas egen verksamhet på Irland. Den är därmed inte det bästa möjliga måttet för att beskriva kopplingarna mellan de utländska och de irländska bankerna och riskerna i samband med fordringarna.

De finländska bankernas, försäkringsanstaltens och arbetspensionsanstaltens sammanlagda fordringar baserade på masskuldebrevslån till Irland uppgick i slutet av september till ca 2,7 miljarder euro.

Den snabba ekonomiska tillväxten på Irland lyfte inom ett drygt årtionde upp landet från att ha varit ett av Västeuropas fattigaste länder till att vara ett av de rikaste länderna inom EU. Som en följd av det ökade välståndet överhettades den irländska bostads- och fastighetsmarknaden på ett ohållbart sätt eftersom det var lätt att få finansiering. Detta har resulterat dels i att ökningen av bankernas kreditgivning har utvecklats separat från den totala produk-

tionstillväxten, dels i att bostadspriserna har stigit. Trots detta varnade varken tillsynsorganen, ministeriet eller centralbanken, åtminstone inte officiellt, bankerna för denna kreditgivningspolitik och de riskkoncentrationer den medförde eller för prisbubblan på fastighetsmarknaden förrän det var för sent.

Verkningarna av den internationella krisen och bankstödsåtgärderna

Den globala krisen på finansmarknaden, vars första tecken kunde anas år 2007, kulminerade hösten 2008. De första verkningarna av krisen var att bankernas och företagens tillgång till finansiering minskade kraftigt samt att räntorna steg betydligt. För den irländska fastighetsnäringen innebar krisen en nådastöt, eftersom fastighetsplaceringarna försvann från marknaden vilket i sin tur innebar att byggandet avstannade helt. Fastighetsmarknaden på Irland skulle i alla händelser ha stått inför en sanering, eftersom prisen på bostäder och fastigheter började sjunka redan år 2007. Krisen påskyndade och förvärrade situationen. Fastighetspriserna fortsätter ännu att sjunka, om än i långsammare takt än tidigare. Den allmänna prisnivån har sjunkit med 30–50 procent jämfört med rekordnivåerna.

Vid bedömning av omfattningen av riskerna med en eventuell störning på finansmarknaden kan man som jämförelseobjekt ta händelserna hösten 2008, då den störning på finansmarknaden som började i Förenta staterna ledde till att bruttonationalinkomsten i Finland år 2009 minskade med 8 procent, vilket motsvarar 13,3 miljarder euro enligt marknadsvärdet.

De irländska bankerna, i synnerhet Anglo Irish Bank, hade i regel i sin verksamhet fokuserat på att finansiera fastigheter och fastighetsplaceringar. När fastighetsmarknaden föll samman innebar detta alltså en överhängande förlustrisk för bankerna.

I september 2008 beslutade den irländska regeringen att unilateralt ställa en öppen borgen som säkerhet för de sex största inhemska bankernas ansvarsförbindelser. Borgen gäller åtminstone till utgången av juni 2012. När staten ställde borgen som säkerhet för bankernas ansvarsförbindelser begränsade den samtidigt de alternativ som står till förfogande för att sköta bankkrisen. Åtgärden hade också betydande verkningar på de kostnader som staten föranleds av krishantering, eftersom borgen gällde ansvarsförbindelser till ett värde av sammanlagt ca 440 miljarder euro. I praktiken hade staten inte råd att låta en enda bank försättas i konkurs, eftersom staten inte skulle ha kunnat uppfylla sitt borgensansvar.

Den första bank som behövde statligt stöd var Anglo Irish Bank, som tidigare hade haft en kraftig och lönsam tillväxt och som var inriktad på att finansiera fastighetsnäringens verksamhet. Banken ställdes under statlig kontroll hösten 2008. Den är också den bank som hittills har behövt överlägset mest kapitalstöd från staten.

Bankernas stora förluster har hittills i stor utsträckning föranletts av olika fastighetskrediter och krediter som anknyter till dem. Staten grundade egendomsförvaltningsbolaget National Asset Management Agency (NAMA) för att sanera bankernas verksamhet och minska bankernas beroende av fastighetskrediter. Fram till utgången av augusti 2010 hade stora fastighetskrediter till ett nominellt värde av sammanlagt 27,2 miljarder euro överförts till NAMA från fem olika kreditinstitut. De överförda krediterna fördelas enligt följande: Anglo Irish Bank 16,1 miljarder euro, Allied Irish Banks 6,0 miljarder euro, Bank of Ireland 3,7 miljarder euro, Irish Nationwide Building Society 1,3 miljarder euro och EBS Building Society 176 miljoner euro. Krediternas marknadsvärde uppskattades till 13 miljarder euro, vilket också är det belopp som NAMA har betalat till bankerna. Krediterna har överförts med nedskrivningar på 38–72 procent beroende på bank.

NAMA:s ansvarsförbindelser beräknas uppgå till något över 73 miljarder euro när alla kreditöverföringar har genomförts, vilket enligt målsättningarna ska ske före utgången av 2010.

Av dessa ansvarsförbindelser förvaltar NAMA själv ca 170 gäldenärers krediter till ett värde av 58 miljarder euro. Bankerna ska sköta 650 gäldenärers krediter på sammanlagt 15 miljarder euro, men NAMA bär ansvaret för dem.

Utöver att bankernas medelsanskaffning garanteras och de stora fastighetskrediterna överförs till NAMA har Irland skött sin bankkris genom att kapitalisera bankerna med statens medel. I samband med att bankerna har kapitaliserats har de förstatligats. Bankerna har behövt kapital bl.a. på grund av nedskrivningarna av de krediter som överförts till NAMA. Kapitalstöd har hittills beviljats till ett belopp av sammanlagt ca 35 miljarder euro. Anglo Irish Bank, som orsakat mest problem och som för närvarande är helt i statens ägo, har hittills fått stöd till ett belopp av ca 23 miljarder euro. En annan förstatligad bank, Irish Nationwide Building Society, har fått 2,7 miljarder euro i kapitalstöd. Irlands största bank Bank of Ireland har fått kapitalstöd av staten till ett belopp av sammanlagt 4,6 miljarder euro. I gengäld har staten fått en ägarandel på ca 36 procent i banken. Det statliga stödet till Allied Irish Banks uppgår för närvarande till 3,5 miljarder euro.

Regeringen offentliggjorde i slutet av september centralbankens bedömning av bankernas behov av kapital. Enligt bedömningen behöver bankerna kapitaliseras med ytterligare ca 17 miljarder euro. Avsikten är att Anglo Irish Bank i början av nästa år ska delas upp i en så kallad "Funding Bank" och en "Asset Recovery Bank". Enligt planerna ska ca 11 miljarder euro av den ovan nämnda kapitalfinansieringen efter delningen ges till Asset Recovery Bank, på vilken det är tänkt att alla Anglo Irish Banks kvarvarande krediter ska överföras.

Bank of Ireland uppfyller de krav beträffande kapitalet som tillsynsorganet har ställt, och behöver därför inte enligt den bedömning centralbanken offentliggjorde den 30 september utöka sitt kapital inom den närmaste framtiden. Den tredje stora banken, Allied Irish Banks, behöver på uppmaning av tillsynsorganet utöka sitt kapital. Banken strävar efter att skaffa mer kapital genom att sälja ut sin verksamhet i utlandet. Banken har fått tid till slutet av mars nästa år att genomföra kapitalanskaffningen. Om den inte lyckas med detta ska staten ansvara för det kapital som ännu behövs. Samtidigt skulle statens ägarandel i banken stiga till mer än 90 procent.

Sanerings- och stabiliseringsprogrammet för den irländska ekonomin omfattar åtgärder för att betydligt stärka banksektorns soliditet. Därför utökas bankernas egna medel genom statligt stöd, vilket kan leda till att staten blir majoritetsägare i alla de största irländska bankerna.

Under hösten försämrades de irländska bankernas situation ytterligare. Orsaken var inte så mycket förlusterna, som ändå var väntade, som det faktum att den enda nya finansiering bankerna fick kom från Eurosystemet, och Europeiska centralbanken hade inte längre fullt förtroende för Irlands förmåga att hålla sitt banksystem flytande. De irländska bankernas medelsanskaffning från utlandet minskade under ett drygt år med ca 130 miljarder euro. Dessutom började bankerna föra över depositioner annanstans. Eurosystemet var tvunget att bevilja bankerna finansiering som i praktiken innebar en total ersättning, eftersom bankernas skuld till Eurosystemet var 130 miljarder euro i slutet av oktober.

Det är möjligt att bankerna kommer att ådra sig förluster också av vanliga bostadskrediter, om den svaga utvecklingen i ekonomin fortsätter. Exempelvis Allied Irish Banks hade i slutet av juni utestående bostadskrediter på Irland till ett värde av drygt 27 miljarder euro, av vilket endast sammanlagt 89 miljoner euro hade upptagits i förlustreserven under det första halvåret. Dessutom har bara de största fastighetskrediterna överförts till NAMA. Om nedskrivningsbehovet i fråga om de mindre fastighetskrediterna visar sig vara lika stort som i fråga om de krediter som överförts till NAMA kan bankernas förluster öka mer än beräknat.

Aktualisering av placerarnas ansvar

I slutet av september 2010 inleddes förhandlingar om bankernas s.k. oprioriterade fordringar och deras andel av för bankernas förluster. Landets finansminister krävde att placerarna skulle bära en del av ansvaret för täckningen av de bankers förluster som antingen var helt förstatligade eller som inte skulle ha kunnat fortsätta sin verksamhet utan statens stöd. Till dem hör bl.a. Anglo Irish Bank och Irish Nationwide Building Society. Europeiska kommissionen har gett sitt stöd till strävandena att få borgenärer med oprioriterade fordringar att bära ansvar för förlusterna. När det gäller Anglo Irish Bank fick man den 22 november tillstånd ett första avtal med fordringsägarna. Avtalet gällde ett lån mot konvertibelt skuldebrev på 750 miljoner euro som förfaller år 2017. Majoriteten av fordringsägarna, motsvarande fordringar på 690 miljoner euro, gick med på en reglering av skulderna. Resten av fordringsägarna, motsvarande fordringar på 60 miljoner euro, får en cent för varje 1 000 euro. Åtgärden ger Anglo Irish Bank och irländska staten en förmån till ett värde av sammanlagt 560 miljoner euro. Avsikten är att följande möten, som gäller regleringen av skulder som förfaller 2014 och 2016, ska ordnas i slutet av december. Det har beräknats att Anglo Irish Bank, och indirekt staten, kan få skulder till ett värde av ca 1,6 miljarder euro eftersänkta genom detta förfarande.

Frågan om fordringsägarnas ansvar vid avvecklingen av bankerna är mycket viktig också på lång sikt när det gäller att minska staternas ansvar för bankkrisen. Kommissionen lade den 20 oktober 2010 fram ett meddelande om krishantering i vilket också frågan om fordringsägarnas ansvar tas upp.

Inom EU inleddes redan år 2008 flera projekt för att reformera regleringen av finansmarknaden som syftade till att ingripa i de missförhållanden som finanskrisen hade lyft fram. Samtidigt har EU också mycket aktivt deltagit i G20-gruppens globala reformprojekt för en reglering av finansmarknaden. Hittills har man inom EU redan kommit överens om ett tillsynspaket som ska effektivisera och förenhetliga tillsynen över finansmarknaden. En del av tillsynspaketet går ut på att skapa nya myndigheter på EU-nivå som ska övervaka de olika finansiella sektorerna. Man har också kommit överens om innehållet i ett direktiv gällande alternativa placeringsfonder (inklusive s.k. hedgefonder) och om en ändring av bl.a. de bestämmelser i direktivet om kreditinstitut som gäller belöningssystem för bankernas ledning och personal. Dessutom har man för avsikt att före utgången av året anta en reglering genom vilken registreringen av och tillsynen över kreditvärderingsinstitut som är verksamma inom unionen koncentreras till den nya europeiska värdepappers- och marknadsmyndigheten.

En totalreform av insättningsgarantidirektivet samt lagstiftningsprocesser som gäller derivatmarknaden, blankning, ersättningsfonder för placerare och finansiella konglomerat har inletts. Utöver detta har kommissionen för avsikt att på våren lägga fram förslag till en reform av regleringen av bankers kapitaltäckning och likviditet. Vid sidan av dessa projekt ska man dessutom utreda modeller för införandet av en balansavgift som ska tas ut hos bankerna och modeller för en effektivare överstatlig krishantering.

Finland främjar genomförandet av skattelösningar som gäller finansmarknaden i hela Europa och påskyndar utarbetandet av de ytterligare utredningar som Europeiska kommissionen bereder om möjligheterna att införa en skatt på finansiella transaktioner, en skatt på finansiell verksamhet och en stabilitetsavgift som tas ut från bankernas balansomslutning. Finland anser det också vara mycket viktigt att man i framtiden arbetar för att eliminera osund och skadlig skattekonkurrens inom EU.

Irlands ekonomiska situation och ekonomiska utsikter

Bedömningarna om Irlands ekonomiska tillväxt i år varierar mellan -0,3 procent enligt OECD (november) och IMF (oktober) och 0,25 procent enligt Irlands finansdepartement (november).

Uppgifterna för årets tredje kvartal finns ännu inte att tillgå, men under det andra kvartalet krympte ekonomin med 1,2 procent jämfört med det första kvartalet då tillväxten var 2,2 procent större än under det sista kvartalet året innan. Tillväxten inom totalproduktionen blir anspråklös till följd av den krympande efterfrågan inom landet, framför allt på grund av minskade investeringar. De positiva förväntningar som Irlands finansdepartement har grundar sig på återhämtningen inom den internationella handeln. Detta kan ifrågasättas eftersom tillväxten i de strategiska marknadsområdena (Förenta staterna och Storbritannien) är svag. Däremot lär arbetsmarknadens flexibilitet kunna bidra till att bibehålla konkurrenskraften, vilket stöder förutsättningarna för att landet ska kunna dra nytta av den ökade tillväxten inom den internationella handeln.

Prognoserna över den ekonomiska tillväxten nästa år varierar mellan 1,5 procent enligt OECD och 2,3 procent enligt IMF (Irlands finansdepartement bedömer att tillväxten är 1,75 procent). Prognoserna från Irlands finansdepartement verkar en aning optimistiska (3,25 procent år 2012, 3,0 procent år 2013 och 2,75 procent år 2014). I oktober var inflationen -0,8 procent. Arbetslöshetsgraden fortsätter att stiga, och i september överskred den 14 procent.

I fjol var underskottet i Irlands offentliga ekonomi näststörst i EU, 14,4 procent av BNP, strax efter Grekland (15,4 procent). Den offentliga skulden var i fjol 65,5 procent av BNP, och i år väntas den enligt regeringen stiga till 98,5 procent av BNP.

Den största orsaken till att skuldkvoten ökar i år är stödet till bankerna. Irländska staten har kapitaliserat banker också genom särskilda statliga skuldförbindelser, Promissory Notes. De medel som behövs för dessa arrangemang kommer att lånas in successivt under de kommande 10–15 åren. Det är närmast till följd av den nationella pensionsfondens (NPRF) medel som nettoskulden i år beräknas uppgå till 83 procent av BNP. På grund av att krisen förvärrades och den ekonomiska utvecklingen försvagades har anpassningsbehovet visat sig vara större än vad man ursprungligen hade förberett sig på.

Irlands styrka anses vara att landet även tidigare har klarat av att vidta kraftiga korrigerande åtgärder med hjälp av vilka ekonomin har kunnat balanseras. Befolkningens åldersstruktur och den relativt höga utbildningsnivån kommer att stödja tillväxten och tillväxtpotentialen ännu under de närmaste åren. Också arbetsmarknadens flexibilitet och lönestrukturen har delvis bidragit till att i samband med den ekonomiska krisen återställa den konkurrenskraft som gått förlorad under åren.

Det irländska nationella stimulansprogrammet

I det stimulansprogram som den irländska regeringen offentliggjorde den 24 november 2010 konstateras det att det trots att politikåtgärderna i första hand riktas in på den offentliga ekonomin primärt handlar om att skapa nya förutsättningar för tillväxt och sysselsättning och återställa konkurrenskraften. Det rör sig alltså inte enbart om att sanera de offentliga finanserna.

Bedömningen av den förväntade ekonomiska utvecklingen är mer positiv än tidigare. Uppfattningen baserar sig i stor utsträckning på förväntningar om återhämtning inom exporten,

som är ett tecken på både förbättrad konkurrenskraft och en tilltagande internationell efterfrågan. Även om arbetsmarknaden har börjat stabilisera sig är ökningen i den inhemska efterfrågan alltjämt svag. Investeringarna fortsätter att minska. Som en följd av de positiva förväntningarna förväntas tillväxten emellertid nå upp till i genomsnitt 2,75 procent åren 2011–2014. Arbetslöshetsgraden antas sjunka under 10 procent år 2014. Avsikten är att det åren 2012–2014 ska skapas 90 000 nya arbetstillfällen.

Enligt programmet kommer underskottet i den offentliga ekonomin att stanna vid 9,1 procent av BNP år 2011. Skuldsättningen kommer att öka fram till år 2013, då den når sin kulmen och börjar minska så att den är 100 procent av BNP år 2014. Stimulansprogrammet utgår fortfarande från det mål som man kommit överens om på europeisk nivå och enligt vilket underskottet i den offentliga ekonomin kan pressas ned till 3 procent av BNP före år 2014. För att detta mål ska nås måste korrigerande åtgärder till ett belopp av 15 miljarder euro sättas in. De kommer att genomföras med tyngdpunkt på de närmaste åren så att åtgärder för 6 miljarder euro genomförs redan nästa år. Till storleksklassen motsvarar dessa åtgärder de åtgärder som redan har genomförts på Irland under de senaste två åren.

Åtgärderna på utgifts- och inkomstsidan fördelar sig rätt jämnt över de närmaste tre åren. 10 miljarder euro sätts in på de offentliga utgifterna och 5 miljarder euro på skatter och andra inkomster från den offentliga sektorn. Enligt regeringen måste skuldsättningen fås under kontroll så att inte de växande kostnaderna för skuldskötseln tär på ökningen i skatteinkomsterna. På lång sikt siktar Irland på en balanserad offentlig ekonomi. De offentliga konsumtionsutgifternas andel av nationalinkomsten ska minska från 44 procent till 33 procent före år 2014. Om investeringsutgifterna tas med i kalkylen kommer minskningen att vara ännu större.

Regeringen har fastställt följande principer enligt vilka inbesparingarna ska göras:

- offentliga investeringar ska riktas omsorgsfullt, med betoning på sådant som främjar sysselsättningen
- kostnaderna för den offentliga servicen bör pressas ned
- så långt det är möjligt ska man värna om särskilt sårbara grupper
- stödåtgärderna ska ses över med beaktande av incitament
- de viktigaste hälso- och sjukvårdstjänsterna och utbildningstjänsterna bör bevaras
- alla övriga utgifts- och stödbjekt bör fås ner till en rimlig nivå
- ministrar och andra beslutsfattare inom den offentliga sektorn ska prioritera sin verksamhet inom ramen för utgiftstaken.

Avsikten är att man i samband med detta också ska genomföra en reform av budgetförfarandena.

Nedskärningarna motiveras i programmet med den kraftiga minskningen av skatteinkomsterna, som innebär att det inte längre är möjligt att upprätthålla det slags sociala förmåner och den inkomstbeskattning man tidigare hade. Den rätt så drastiska nedskärningen av de offentliga investeringarna (med 3 miljarder euro före år 2014) motiveras med att man under de gångna åren har genomfört betydande satsningar på infrastruktur. Socialutgifterna minskas med 2,8 miljarder euro. Antalet anställda inom den offentliga sektorn, som redan har minskat med 12 000 arbetstagare, kommer att minska med ytterligare 24 750 arbetstagare. Minskningen av löneutgifterna inom den offentliga sektorn förväntas ge inbesparingar på 1,2 miljarder euro. Minskningen baserar sig på en lönesänkning på 14 procent och på en frysnings av lönerna (det s.k. Croke Park-avtalet).

Betydande inbesparingar kommer att göras också i pensionsutgifterna och skattestöden. Avsikten är att pensionsåldern ska höjas till 66 år år 2014. Därefter ska den höjas igen till 67 år

år 2021 och till 68 år år 2028. Pensionen ska inte längre beräknas på slutlönen utan på den genomsnittliga inkomsten.

Minimilönen ska sänkas med en euro till 7,65 euro. Sänkningen av minimilönen hänger samman med den mycket höga ungdomsarbetslösheten, som kommer att stiga till att omfatta cirka en fjärdedel av alla ungdomar i åldersklassen 20–24 år. Den relativt sett höga minimilönen, som dessutom har stigit snabbt, ses som ett hinder för sysselsättning. Nedskärningarna i de förmåner som riktar sig till de unga åldersklasserna kommer enligt programmet att få de unga att i större utsträckning söka sig till utbildning och arbetspraktik. På många sätt innebär nedskärningarna, som drabbar alla utgiftskategorier, en återgång till utgiftsnivån några år tidigare. Detta gäller också minskningarna av antalet sysselsatta inom den offentliga sektorn.

Den ekonomiska recessionen har i betydande grad tärt på skatteinkomsterna. Skatteintäkterna för år 2010 var en tredjedel lägre än för år 2007. Beskattningen skärps. Hittills har 45 procent av skattebetalarna inte betalat någon inkomstskatt alls på sina löneinkomster. Detta har åtminstone delvis berott på att årliga löneinkomster under 18 300 euro inte har betraktats som skattepliktig inkomst. Detta kommer nu att ändras så, att gränsen för skattefri löneinkomst sänks till 15 300 euro. Genom skärpningen av inkomstbeskattningen ökar inflödet av inkomster med 1,9 miljarder euro. Skatter som hänför sig till pensioner kommer att ge 700 miljoner euro i intäkter. Dessutom kommer sloandet av de avdrag som gäller pensioner inom den offentliga sektorn att medföra en inbesparing på 240 miljoner euro. Sammanlagt kommer avskrivningen och begränsningen av skatteutgifter att inbringa 755 miljoner euro.

Mervärdesskatteprocenten höjs både år 2013 och år 2014 med en procentenhet. Däremot kommer man inte alls att ingripa i mervärdesskatten i arbetsintensiva branscher. Intäkten av dessa åtgärder är sammanlagt 620 miljoner euro. Höjningar av serviceavgifterna på lokal nivå innebär ytterligare intäkter på 530 miljoner euro.

Kolskatten fördubblas och bedöms ge intäkter till ett belopp av 330 miljoner euro. Man fortsätter att höja kapitalskatten. Åtgärderna bedöms generera 145 miljoner euro. Den irländska regeringen är inte beredd att ingripa i den låga företagsskattesatsen, eftersom landets företags- och tillväxtstrategi i så väsentlig grad bygger på att den betraktas som företagsvänlig. Huvudparten av skattehöjningarna föranleds av höjningar av andra skatter än sådana som gäller direkta inkomster. Dessa höjningar står för 12 procent av den totala ökningen av skatteinkomsterna.

Många åtgärder sätts in på näringsverksamheten och arbetsmarknaden. Den mest synliga av dessa är ovan nämnda sänkning av minimilönen med en euro. De åtgärder som ska stärka konkurrenskraften och innovationsverksamheten har ett brett spektrum, med tyngdpunkt på klara prioriteringar och exportverksamhet och en tillväxtstrategi som baserar sig på en ökning av produktiviteten. Målet är att Irland ska bli ett centrum för global innovationsverksamhet. När ekonomin överhettades förlorade man marknadsandelar samtidigt som i synnerhet husbyggnadssektorn svällde till den grad att den när den var som störst omedelbart sysselsatte 13 procent av arbetskraften.

Saneringsprogrammet för Irland

Det treåriga saneringsprogrammet, som Europeiska kommissionen, Europeiska centralbanken och Internationella valutafonden förhandlat fram med Irland, baserar sig i stor utsträckning på Irlands ovan beskrivna nationella stimulansprogram, kompletterat med åtgärder för sanering av banksektorn. Irlands regering godkände saneringsprogrammet den 28 november 2010. Eurogruppen och Ekofinministrarna gav samma dag sitt preliminära godkännande till

programmet och beviljandet av lånefinansiering för Irland. Villkoret för att programmet och lånefinansieringen ska godkännas slutgiltigt är att behövliga nationella förfaranden har genomförts.

Iakttagandet av saneringsprogrammet och besluten och rekommendationerna från Europeiska unionens råd gällande förfarandet vid alltför stora underskott är en förutsättning för att Irland ska beviljas lånefinansiering. Inom saneringsprogrammet fastställs under hela programtiden kvartalsvis de åtgärder som Irland ska genomföra före varje delutbetalning av lånet. Villkoret för den första delutbetalningen är att statsbudgeten för 2011 fastställs i överensstämmelse med saneringsprogrammet.

De största skillnaderna mellan saneringsprogrammet och Irlands nationella stimulansprogram består i att den ekonomiska tillväxten och skatteintäkterna uppskattas bli något lägre i saneringsprogrammet, särskilt i början av programperioden. I saneringsprogrammet uppskattas även den inhemska efterfrågan förbli svag fram till år 2014. Dessutom anses det finnas en risk för att de svaga tillväxtförväntningarna på marknaden betydligt kan minska nytan av stimulansåtgärderna enligt stimulansprogrammet och leda till att riskpremierna ökar, vilket i sin tur försämrar tillväxten och ytterligare ökar banksektorns förluster. Alltför strikta finanspolitiska åtgärder anses inte heller vara att rekommendera på grund av att de kan leda till att saneringsprogrammet inte accepteras av allmänheten i Irland och att det politiska stödet för det försvagas. Av denna anledning är utgångspunkten i saneringsprogrammet att underskottet i den offentliga ekonomin fås ned under 3 procent av BNP först år 2015.

Regeringen anser det vara viktigt att Irlands stimulansprogram innehåller flera åtgärder som gäller skatterna, inklusive betydande skattehöjningar. Finland har liksom de övriga medlemsstaterna ansett det vara viktigt att Irlands samfundsskatt höjs. I nuläget är en ekonomisk tillväxt som grundar sig på Irlands företags- och tillväxtstrategi en förutsättning för att landet ska klara av sitt åtagande.

I programmet reserveras 35 miljarder euro för sanering av banksektorn. Målet är att skapa en banksektor i Irland där bankerna är mindre, mera hållbara och livsdugliga utan statligt stöd. I saneringsåtgärderna ingår en rekapitalisering av de irländska bankerna för att återställa placerarnas förtroende för dem. Programmets åtgärder för kapitalisering av bankerna läggs till det nationella kapitaliseringspaketet på ca 17 miljarder euro som Irlands regering informerade om den 30 september.

Saneringen av banksektorn bygger på flera grundläggande utgångspunkter. Bankerna ska göra sig av med tillgångar som inte hör till kärnverksamheten. Alla lån för fastighetsinvesteringar som inte ännu överförts till NAMA överförs dit. Bankerna ska exakt och fullständigt anmäla alla sina osäkra fordringar. Bankerna ska värdepapperisera eller avyttra sina tillgångsportföljer eller delar av dem, vid behov med hjälp av säkerhetsbuffertar. Ställningen för Anglo Irish Bank och Irish Nationwide Building Society avgörs skyndsamt för att trygga deponenternas ställning och stärka banksystemet.

Fyra livsdugliga banker (Allied Irish Banks, Bank Of Ireland, EBS Building Society och Irish Life & Permanent) kapitaliseras med 7 miljarder euro så att deras Tier 1-kapitaltäckningsgrad stiger till 12 procent. Allied Irish Banks kapitaliseras dessutom med 6,6 miljarder euro i enlighet med vad som meddelades på hösten. Detta gör det möjligt att överföra återstående problemkrediter på knappt 20 miljarder euro till NAMA. Avsikten är att kapitaliseringen av banksektorn ska genomföras före slutet av februari 2011, med undantag för Irish Life & Permanent, som tilldelas kapital före utgången av maj. Vidare reserveras i programmet 3 miljarder euro för att täcka oförutsedda förluster, särskilt i anknytning till omorganiseringen av Anglo Irish Bank.

Irlands centralbank offentliggör under första kvartalet av 2011 en ny strategi för Irlands banksektor. Syftet med strategin är att kännbart minska på banksektorn, avskilja systemets livsdugliga delar och få verksamheten inom sektorn på fötter. Centralbanken genomför nya kapital- och likviditetsbedömningar. För de banker som centralbanken bedömer som livsdugliga fastställs strikta krav för omorganisering av verksamheten. I detta sammanhang övervägs även möjligheten att överföra problemkrediter till skräpbanker. Bankerna förväntas upprätthålla en Tier 1-kapitaltäckning på minst 10,5 procent från och med utgången av april 2011.

För de livsdugliga bankerna (särskilt Anglo Irish Bank och Irish Nationwide Building Society) utarbetas före utgången av januari 2011 en avvecklingsplan som ska godkännas av Europeiska kommissionen. Syftet med planen är att minimera de förluster på grund av bankernas likvidation som staten blir tvungen att bära. Anglo Irish Banks och Irish Nationwide Building Societys depositioner överförs genom ett öppet förfarande till andra banker. Bankernas övriga tillgångar och ansvar överförs till någon form av egendomsförvaltningsbolag. Finansieringen av detta bolag är ännu en öppen fråga.

Planen för kapitalisering av bankerna betyder i praktiken att Irlands banksektor nationaliseras. På längre sikt är det sannolikt att högst tre av de banker som är föremål för stödåtgärder kommer att finnas kvar. Detta innebär att bankernas aktieägare förlorar en betydande del av sina placeringar. Mot bakgrund av den redan genomförda regleringen av Anglo Irish Banks skulder uppskattas i programmet dessutom att innehavarna till fordringar utan förmånsrätt troligen kommer att förlora ca 80 procent av sina fordringar.

Irlands banktillsyn effektiviseras genom en yrkeskunnig personal och tillräckliga ekonomiska resurser. Före slutet av september 2011 offentliggörs en rapport av en utomstående bedömare om hur Irland följer rekommendationerna om effektiv banktillsyn från Baselkommittén för banktillsyn. Under programmet säkerställs att de brister i banktillsynen som rapporten identifierar avhjälpas. I Irland genomförs också lagstiftningsreformer gällande finansieringssektorn. Bland annat effektiviseras och utökas banktillsynsmyndighetens befogenheter, föreskrivs om omorganisering av krisbanker och om ett särskilt förfarande för avveckling av banker.

Det irländska låneprogrammet

Den irländska statens finansieringsbehov för 2011–2013 har uppskattats vara 85 miljarder euro. Av detta belopp kan Irland självt täcka 17,5 miljarder euro. Detta görs i huvudsak genom att lösgöra medel från pensionsfonden. Irland beviljas 67,5 miljarder euro i lånefinansiering 2011–2013. Av detta sammanlagda belopp lånas 22,5 miljarder euro av EFSM, 17,7 miljarder euro av EFSI och 22,5 miljarder euro av IMF. Storbritanniens bilaterala lån är 3,8 miljarder euro, Sveriges lån 0,6 miljarder euro och Danmarks lån 0,4 miljarder euro. Avsikten är att giltighetstiden för lånen ska vara 7,5 år och räntan 6,05 procent.

Avsikten är att Ecofinrådet ska fatta beslut om lånefinansieringen från EFSM den 7 december 2010. Avsikten är att eurogruppen ska fatta beslut om lånefinansieringen från EFSI den 6 december. Avsikten är att IMF:s direktion ska fatta beslut i ärendet så snart som möjligt efter det att EU-parterna har fattat sina beslut. I Storbritannien, Sverige och Danmark har regeringarna fattat beslut om lånefinansiering till Irland. Parlamenten i dessa länder har ännu inte fattat de slutliga besluten om lånefinansieringen. Enligt tillgängliga uppgifter har arrangemanget med lånefinansieringen dock ett brett politiskt stöd i dessa tre länder.

Enligt ramavtalet om EFFI ska villkoren för låneavtal med EFSI avfattas så att de är jämförbara med villkoren i det låneavtal som staterna inom euroområdet ingick med Grekland. Lå-

neavtalet med Irland ska således upprättas så att det leder till en likadan kostnadsbörda för Irland som Grekland har av sitt lån. I lånet till Grekland är referensräntan tre månaders euribor, medan marginalen till en början är 300 räntepunkter och senare 400 räntepunkter. I lånen till Irland kommer man på grund av finansieringen av EFSI att använda en fast referensränta som alltid minst motsvarar priset på finansieringen av EFSI. Dessutom tas av Irland ut en marginal. Eftersom priset på finansieringen av EFSI är högre än tre månaders euribor, kommer den marginal som tas ut av Irland att vara något lägre än marginalen på lånet till Grekland.

Finansieringen av EFSI och den borgen som ställs för den

EFSI förvärvar de medel som behövs för lånefinansieringen till Irland på marknaden genom att emittera masskuldebrevslån eller andra finansieringsinstrument, såsom kreditlinjer. Masskuldebrevslånen är det primära medlet för finansiering.

Emissionen av masskuldebrevslån baserar sig på ett emissionsprogram som omfattar hela den tid som Irland behöver lånefinansiering. Euroländernas borgen ställs för emissionsprogrammet för att de emitterade skuldebrevslånen ska få bästa möjliga kreditbetyg och att finansieringen av EFSI således kan ske på fördelaktigaste sätt. Detta ligger också i borgensmännens intresse, eftersom det minskar deras borgensansvar.

Den borgen som ställs täcker inte bara kapitalet för de masskuldebrevslån som emitterats inom ramen för emissionsprogrammet utan också de räntor och övriga kostnader som ska betalas.

En serviceavgift beräknad till 50 baspunkter av det sammanlagda nominella beloppet för varje lånepost ska debiteras Irland och dras av från det kontanta belopp som ska överföras till Irland. Dessutom ska det diskonterade nuvärdet på den beräknade marginal som skulle uppstå för varje lånepost under dess planerade löptid dras av från det kontanta belopp som ska överföras till Irland när det gäller sådana lån. Serviceavgiften och nuvärdet av den förväntade marginalen kommer att dras från det kontanta belopp som överlämnas till Irland för varje lånepost. Dessa innehållna belopp ska inte reducera lånekapitalet. De innehållna beloppen ska kvarhållas för att upprätta en kontantreserv i EFSI där de kan användas som kreditförstärkning för dess finansiering. Enligt artikel 2.9 i ramavtalet ska, om det efter återbetalning av alla lån som tagits under låneprogrammen och alla finansieringsinstrument som utfärdas av eller ingått av EFSI kvarstår belopp i kontantreserven, dessa belopp betalas ut till borgensmännen som ersättning för deras utfärdande av borgen.

Kreditvärderarnas villkor för att EFSI och de masskuldebrevslån som det emitterar ska ges bästa möjliga kreditklassificering är att EFSI utöver den kassareserv som redan ingår i ramavtalet bygger upp en lånespecifik kontantbuffert för varje lån som beviljas. En motivering till detta är att alla stater som går i borgen inte har bästa möjliga kreditvärdighet. Den lånespecifika kontantbufferten byggs upp på följande sätt. EFSI emitterar ett masskuldebrevslån till bruttobelopp. Av detta bruttobelopp betalas till Irland ett belopp som har minskats med det belopp som enligt ramavtalet ska finnas i en kassareserv. Dessutom återbetalar Irland i sin helhet beloppet av den lånespecifika kontantbufferten till EFSI. Den lånespecifika kontantbufferten reducerar lånekapitalet, och därför betalar Irland inte ränta på den. EFSI behåller medlen i kontantbufferten, placerar dem och får avkastningen av dem. Om borgensmännen har blivit tvungna att betala på grund av sin borgen, får de medel som återstår i den lånespecifika kontantbufferten när alla lån som hänför sig till det aktuella låneprogrammet har betalats tillbaka. Om Irland skulle betala ränta på de medel som avskilts till kontantbufferten skulle dessa summor enligt bestämmelserna räknas som en del av Irlands statsskuld, vilket på ett artificiellt sätt skulle öka statsskuldens belopp.

Emissionsprogrammets storlek är 27 miljarder euro. Beloppet är 9,3 miljarder euro större än EFSI:s andel av Irlands låneprogram, eftersom låneavtalet med Irland ingår till bruttobelopp. I enlighet med det som beskrivs ovan består detta bruttobelopp av beloppet av det nettolån som betalas till Irland i enlighet med låneprogrammet, beloppet av de avdrag som görs för kassareserven och låneandelen för den lånespecifika kontantbufferten. Eftersom EFSI inte har några egna medel, måste den låna medel på marknaden till lånets bruttobelopp.

I emissionsprogrammet fastställs inte några giltighetstider för de skuldebrev som emitteras. Giltighetstiderna fastställs i samband med emissionerna utgående från marknadssituationen och behovet av finansiering av EFSI. I regel försöker man samordna skuldebrevslånens giltighetstider med delutbetalningarna av lånet till Irland så att de har motsvarande giltighetstid. Enligt dagens bedömning kommer skuldebrevens att vara giltiga i 5–7,5 år. Enligt en bedömning som EFSI:s personal och de tjänstemän vid kommissionen som är verksamma på skuldebrevsmarknaden har gjort kan EFSI skaffa medel på marknaden till endast ett något högre pris än det pris till vilket Europeiska unionen skaffar medel på marknaden. Enligt en försiktig bedömning av kommissionen kommer det faktiska priset på t.ex. ett masskuldebrevslån som är giltigt 7,5 år att vara ca 2,88 procent för EFSI. Kommissionen anser dock att det är sannolikt att priset blir lägre än så, åtminstone efter några emissioner.

Enligt emissionsprogrammet kan masskuldebrevens emitteras i euro, US-dollar eller någon annan valuta. EFSI:s styrelse har beslutat att masskuldebrevslån emitteras i euro, om detta bara är möjligt med tanke på marknadssituationen. Programmet innehåller också en möjlighet att vid behov ingå avtal om ränte- och valutaswappar. Syftet med dessa är att säkerställa bolagets ställning och skydda det från ränte- och valutarisker.

Masskuldebrevslånen enligt programmet emitteras i serier och poster. Varje serie kan innehålla en eller flera poster. Det är inte möjligt att på förhand fastställa antalet serier och poster, eftersom antalet är beroende inte bara av antalet delutbetalningar av lånet till Irland utan också av marknadssituationen. En viktig aspekt som måste beaktas vid EFSI:s finansiering är förutom säkerställandet av dess likviditet också en strävan efter att minimera riskerna för borgensmännen. Av denna orsak måste EFSI vara flexibelt när det gäller finansieringen. Avsikten är att EFSI:s masskuldebrevslån ska listas på börser i Luxemburg. Skuldebrev kan också listas på andra börser eller andra handelsplatser. De masskuldebrevslån som emitteras kan vara både innehavarskuldebrev och vanliga skuldebrev.

Den oåterkalleliga proprieborgen som staterna inom euroområdet ställer är, enligt vad som överenskommit i ramavtalet, den primära säkerheten för de masskuldebrev som EFSI emitterar. Borgen är inte solidarisk, utan varje stat går i borgen endast för en andel som är lika stor som statens bidragsförklaring vid finansieringen av EFSI. Efter Irland anhållit om lån är Finlands andel 1,88 procent. Över borgensförbindelserna uppgörs en särskild garantiurkund på vilken engelsk lag tillämpas, på samma sätt som i fråga om ramavtalet och masskuldebrevslånen. I garantiurkunden fastställs samma detaljerade faktorer och förfaranden som ingår i ramavtalet, t.ex. ett 20 procent större borgensansvar, fastställandet av borgen, fördelningen av borgen mellan borgensmännen enligt den justerade bidragsförklaringen, förfaranden som iakttas om någon borgensman utträder efter det att borgensförbindelsen getts samt förfaranden om borgensmännen blir tvungna att betala på grund av borgensförbindelsen. Borgen är giltig till dess alla masskuldebrevslån som emitterats på basis av emissionsprogrammet har betalats tillbaka till fullt belopp och nya masskuldebrevslån inte längre kan emitteras på basis av programmet och borgensmännen har uppfyllt de skyldigheter som borgen medför, dock högst till utgången av 2050.

På Finlands begäran utreddes i samband med beredningen av det irländska låneprogrammet också möjligheterna att minska borgensansvaret för de länder som deltar i låneprogrammet genom den säkerhet Irland ställer. Utredningen visar dock att det inte är ändamålsenligt att använda säkerheter. De strikta villkoren i saneringsprogrammet är redan i sig en stark garan-

ti för återbetalningen av lånen. Säkerheterna ansågs även öka risken för att saneringsprogrammet inte kan genomföras, eftersom det binder medel som annars skulle kunna användas för genomförande av programmet. Säkerheter kommer enligt utredningen inte heller att minska priset på finansieringen av EFSI eller stärka dess kreditbetyg. I utredningen ansågs det att irländska staten inte har sådan egendom som lätt och snabbt kan användas som säkerhet. Dessutom försämrar användandet av statens inkomster som säkerhet betydligt Irlands möjligheter att ta sig tillbaka ut på den internationella finansmarknaden på rimliga villkor. Användande av statens tillgångar och egendom som säkerhet är också förknippat med betydande juridiska, delvis även konstitutionella, risker som kan medföra ökad osäkerhet och försvaga tilltron till hela programmet.

Regeringens ståndpunkt

Regeringen anser att Irlands begäran om aktivering av stabiliseringsmekanismen för den europeiska ekonomin för beviljande av lån till Irland är berättigad för att kunna säkerställa finansiell stabilitet i euroområdet. Problemen i den irländska ekonomin och på finansmarknaden har blivit så allvarliga att landet inte kan hantera dem utan utomstående hjälp och om utomstående lånefinansiering inte beviljades skulle en direkt följd sannolikt vara sådana svårbemästrade störningar på finansmarknaden som kan ha oförutsägbara konsekvenser för den totalekonomiska utvecklingen i EU-länderna och även globalt.

Regeringen anser det vara motiverat att alla delar av stabiliseringsmekanismen för den europeiska ekonomin, dvs. EFSM, EFSI och IMF, med var sin andel deltar i beviljandet av lån till Irland. Ett tecken på situationens allvar är att också tre medlemsländer utanför euroområdet, Sverige, Danmark och Förenade kungariket, har meddelat att de deltar i lånefinansieringen till Irland. Tekniskt sköts deltagandet i låneprogrammet när det gäller dessa länder utanför euroområdet genom bilaterala arrangemang. Finland anser att det är ytterst betydelsefullt och välkommet att stater utanför euroområdet deltar.

Regeringen har omsorgsfullt bekantat sig med konsekvenserna av olika alternativ och anser, efter noggrant övervägande, att medborgarnas och nationens intressen bäst kan säkerställas genom att Irland beviljas lånefinansiering. Regeringen anser det därför vara motiverat att även Finland beviljar statsborgen för den finansiering av EFSI som lånefinansieringen till Irland förutsätter. Finlands statsborgen är 1,88 procent av finansieringen av EFSI för lånefinansieringen till Irland, dvs. för kapitalandelen på cirka 507,5 miljoner euro och för de räntor och avgifter som betalas på den. Det totala beloppet för Finlands borgen inklusive ett 20 procent större borgensansvar lär således uppgå till ungefär 740,7 miljoner euro.

Finlands regering betonar att finansieringen av det irländska programmet, i likhet med det tidigare grekiska programmet, är lån som ska betalas tillbaka.